

FORSVARSSTABEN/

Jnr: SH-1485/69/342

~~GRADERING ENDRETTIL
FO/E Dato NOV. 1994
Sta~~

AVGRADERT
E. Hennes
Dato *12-08* Sign. *AK*

~~UTLÅNT AV FO/E
Dato NOV. 1994~~

~~BEHOLDNING
I h. Sikkerhetsinspektøren~~

ETTERRETNINGSRAPPORT NR 3/69

SOVJETISK AKTIVITET I GRENSEOMRÅDET JUNI 1968

Rapporten gir en oversikt over og vurdering av den spesielle sovjetiske aktivitet på Kolahalvøya i tiden 3 - 11 juni 1968.

På grunn av kildebeskyttelse har det vært nødvendig å gradere denne fullstendige rapport STRENGT HEMMELIG. En lavere gradert versjon vil bli utarbeidet så snart som mulig.

J. Berg
J. Berg
Oberst

Bjørn Egers
Bjørn Egers
Kommandørkaptein

Distribusjon:

Statsministeren
Utenriksministeren
Forsvarsministeren
Forsvarssjefen
Sjefen for Hæren
Sjefen for Sjøforsvaret
Sjefen for Luftforsvaret
Øverstkommanderende i Nord-Norge
Sjefen for landstridskreftene i Sør-Norge
Sjefen for sjøstridskreftene i Sør-Norge
Sjefen for luftstridskreftene i Sør-Norge
Sjefen for Militærmisjonen i Bryssel
FST, intern distribusjon og arkiv

Eksp. nr	
1	" "
2	" "
3	" "
4	" "
5	" "
6	" "
7	" "
8	" "
9	" "
10	" "
11	" "
12	" "
13 - 37	" "

~~STRENGT HEMMELIG~~
(a)

INNLEDNING

I tidsrommet 3 - 11 juni 1968 ble det registrert en meget uvanlig aktivitet av sovjetiske styrker på nordvestre del av Kolahalvøya. Både hærstyrker, taktiske flyavdelinger og fly fra Transportflyvåpnet (VTA) var involvert.

Det mest bemerkelsesverdige ved nevnte aktivitet, var at sovjetiske styrker i tiden 6 - 11 juni sto feltmessig gruppert, meget nær den norsk/sovjetiske grense med front vestover. Sovjetiske hærstyrker har i de senere år ikke operert helt inne ved grensen, og man har tidligere ikke registrert store styrker vest Pechengområdet.

Aktiviteten falt i tid sammen med gjennomføringen av øvelse POLAR EXPRESS/POLAR ICE i Tromsområdet. Iverksettingen av denne øvelsen vakte ganske sterk reaksjon i sovjetisk presse, og det synes klart at den spesielle aktivitet på sovjetisk side hadde sammenheng med NATO-øvelsen.

Opptreden av store sovjetiske hærstyrker med stridsvogner og artilleri innenfor synsvidde fra norsk område, vakte naturlig nok oppmerksomhet både på politisk og militært hold i Norge. Det er derfor av betydning å få klarlagt best mulig hva som skjedde på sovjetisk side i det aktuelle tidsrom. En søker derfor i denne rapport, på grunnlag av det materiale som foreligger, å gi en oversikt over og vurdering av de sovjetiske operasjoner i nevnte tidsrom.

Det forhold at Sovjet i nevnte periode bygget opp en trusel mot norsk område, samt at de fremre styrker opererte innenfor visuell sikt fra norsk side, gjør at det kan trekkes viktige opplysninger både av varslings- og etterretningsmessig art av aktiviteten. Rapporten gir derfor også en oversikt over de viktigste lærdommer og erfaringer på disse felter.

HENDESESFORLØP

3 juni: Antatt beredskapsalarm iverksatt innen Leningrad MD. Avdelingene på nordvestre Kola starter utrykning fra sine forlegningsområder.

Om morgenen 3 juni ble en antatt øvelsesmessig beredskapsalarm iverksatt i Leningrad MD. Alarmen antas å ha omfattet de fleste hærforband i militærdistriktet.

Den første registrerte reaksjon på alarmen var at hæravdelinger i Pechengområdet begynte å rykke ut av sine forlegninger.

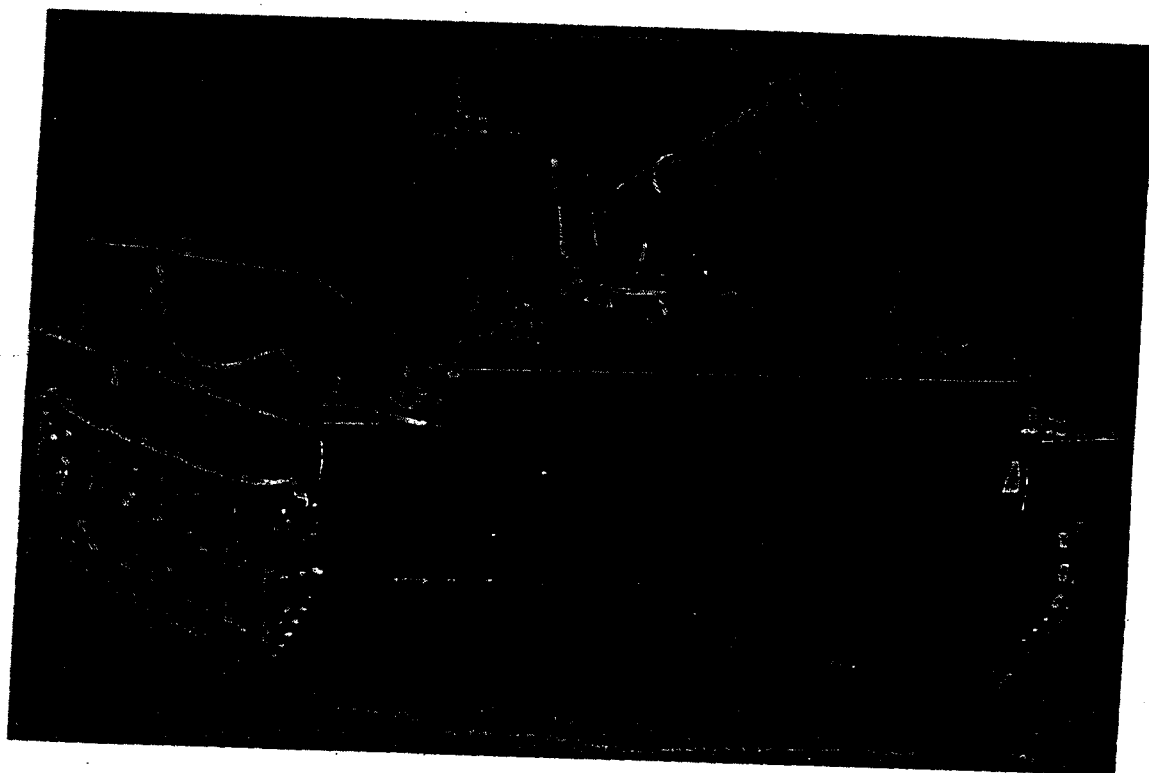
I tiden 1544-1916 ble det observert i alt 5 kolonner på Russeveien (veien mellom Pechenga og Murmansk). Det ble sett i alt 70 kjøretøyer, vesentlig lastebiler. Samtlige kolonner rykket østover.

Dette ble bedømt til å være fremparti fra det motoriserte infanteriregiment som er stasjonert i Pechengaområdet, på vei til et oppmarsj-/samlingsområde for divisjonen i området mellom Pechenga og Murmansk. Samme dag ble det registrert en sivilforsvarsøvelse i de sydlige deler av militærdistriktet.

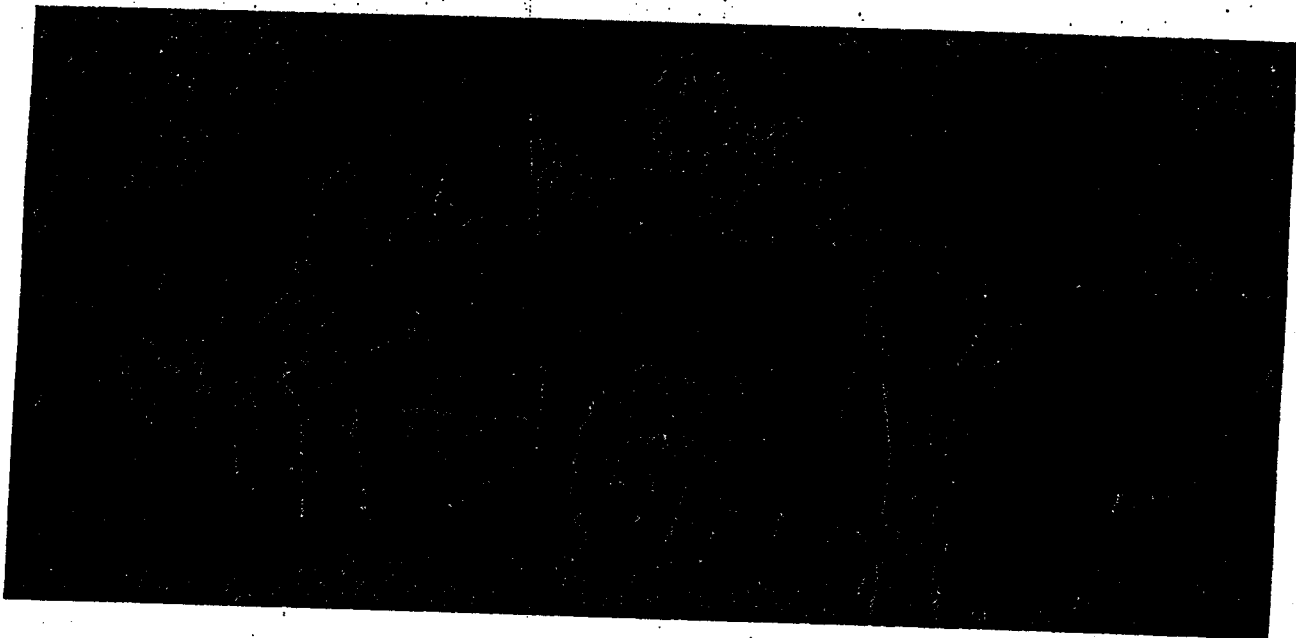
4 juni: Oppklarings- og sikringsstyrke rykker inn i grenseområdet. Utrykningen fortsetter. Taktiske jagerfly blir overført til Kola.

KI 0345 ble det registrert aktivitet av stridsvogner og pansrede oppklaringskjøretøyer i områdene Ryssanjärvi - Kontiosalmi meget nær den norsk/sovjetiske grense. Dette viste seg å være en avdeling av antatt bataljonsstyrke som i løpet av natten hadde rykket vestover langs Ishavsveien og inn i området Ryssanjärvi - Kontiosalmi uten å være observert. I avdelingen inngikk følgende kjøretøyer:

- 2 - 4 stridsvogner (antatt amfibiestridsvogner av typen PT-76),
- 3 BRDM pansrede amfibieoppklaringskjøretøyer,
- 21 GAZ-48 (lendegående amfibie personell transportkjøretøyer),
- 2 lastekjøretøyer,
- 16 u/i kjøretøyer.

PT-76. Lett amfibiestridsvogn

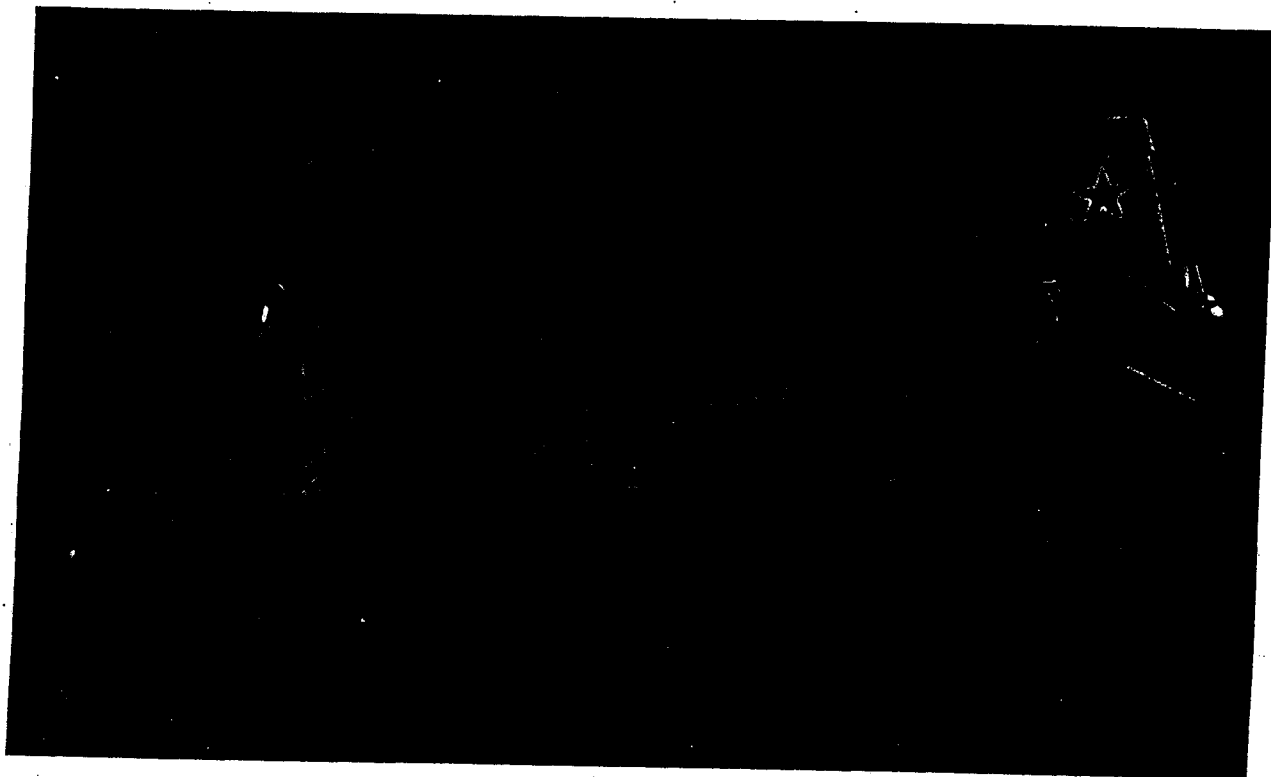
BRDM pansret amfibieoppklaringskjøretøy

Avdelingen ble bedømt til å være en oppklaringsbataljon eller en motorisert infanteribataljon forsterket med divisjonens oppklaringskompani. Det er grunn til å tro at avdelingens oppdrag var å sikre oppmarsj og sammendragning av divisjonen lenger øst.

Avdelingens hovedstyrke synes å ha stått feltmesig gruppert med front vestover i området Ryssanjärvi - Kontiosalmi. Fremskutte elementer ble observert ved veien til Boris Gleb nord for Kvivalathi grensevaktleir. Ved midnatt samme dag trakk avdelingen seg tilbake østover langs Ishavsveien.

Sammendragningen av tropper i det vanlige øvelsesområdet mellom Pechenga og Murmansk fortsatte også 4 juni. I tiden 041205 - 050100 ble det på Russeveien øst for Pechenga observert 13 kolonner på tilsammen 358 kjøretøyer på vei østover. Dette antas å ha vært hovedstyrken fra det motoriserte infanteriregiment som er stasjonert i Pechengaområdet, samt andre enheter forlagt i Pechengadalen. Det er grunn til å anta at det i løpet av dagen foregikk lignende utrykking av samtlige enheter innen 45. Mot infdiv. Så vel sammendragningen av divisjonen som operasjonene inne i grenseområdet foregikk under full radiotaushet.

Samme dag ble det overført et jagerbomberegiment til Monchegorsk. Overføringen ble støttet av ca 18 transportfly (AN-12 CUB) fra Det militære transportflyvåpen (VTA). De fleste av disse transportflyene landet på Malijärvi.

AN-12 CUB

5 juni: Sammentrekning og gruppering av hærstyrker fullføres. Taktiske jagerfly overføres til Malijärvi og Kilpijärvi.

I løpet av dagen antas 45. Mot inddiv å ha fullført sammendragning og gruppering, og gjort stridsklar i området øst for Titovka-dalen med front vestover. Markørstyrker for neste dags øvelser ble antagelig avgitt og gruppert øst Pechengadalen med front mot øst.

Jagerbombeavdelingen som dagen før ble overført til Monchegorsk, ble 5 juni deployert til flyplassene Malijärvi (15 fly) og Kilpijärvi (23 fly). De ca 18 transportflyene som 4 juni landet på baser på Kolahalvøya, returnerte sydover 5 juni. Samme dag kom ytterligere minst 12 fly fra Det militære transportflyvåpnet (VTA) til flyplasser på Kola, de fleste til Kilpijärvi og Luostari. Fly fra det fast stasjonerte rekognoseringsregimentet på Monchegorsk begynte rekognosering over øvelsesområdet øst for Pechenga om ettermiddagen 5 juni.

6 juni: Gjennomføring av en 2-sidig felttjenesteøvelse/samvirkeøvelse. Luftlandsetting av 1 fallskjermbataljon. Avbrudd i øvelsen og innrykking mot den norsk/sovjetiske grense.

Natt til 6 juni ca kl 0300 startet en felttjenesteøvelse i området mellom Pechenga og Murmansk. Følgende enheter antas å ha deltatt i øvelsen:

45. Mot infdiv med alle underlagte avdelinger.

1 artilleriregiment fra Petrozavodskarméen (normalt stasjonert i Luostari-området.)

1 fallskjermbataljon, antagelig fra 76. Luftbårne divisjon i Pskov.

1 regiment taktiske rekognoseringsfly (fast stasjonert i Monchegorsk).

1 regiment jagerbombefly.

Ca 30 transportfly fra Det militære transportflyvåpen.

For gruppering se fig 5.

Øvelsen antas ledet av en fremskutt kommandoplass fra Petrozavodskarméen. Det foreligger relativt få opplysninger om øvelsen, men øvelsesopplegget synes i hovedtrekkene å ha vært som følger:

Øvelsen var en direkte fortsettelse av beredskapsøvelsen som startet 3 juni. Styrkene var inndelt i to partier som vi her kan kalle parti Vest og Øst. Parti Vest besto antagelig av mindre styrker avdelt fra 45. Mot infdiv (1 - 2 bataljoner, muligens 1 regiment). Dette partiet spilte en fiende som hadde trengt inn i Kolaområdet fra vest og sto ved øvelsens begynnelse i området øst Pechengadalen.

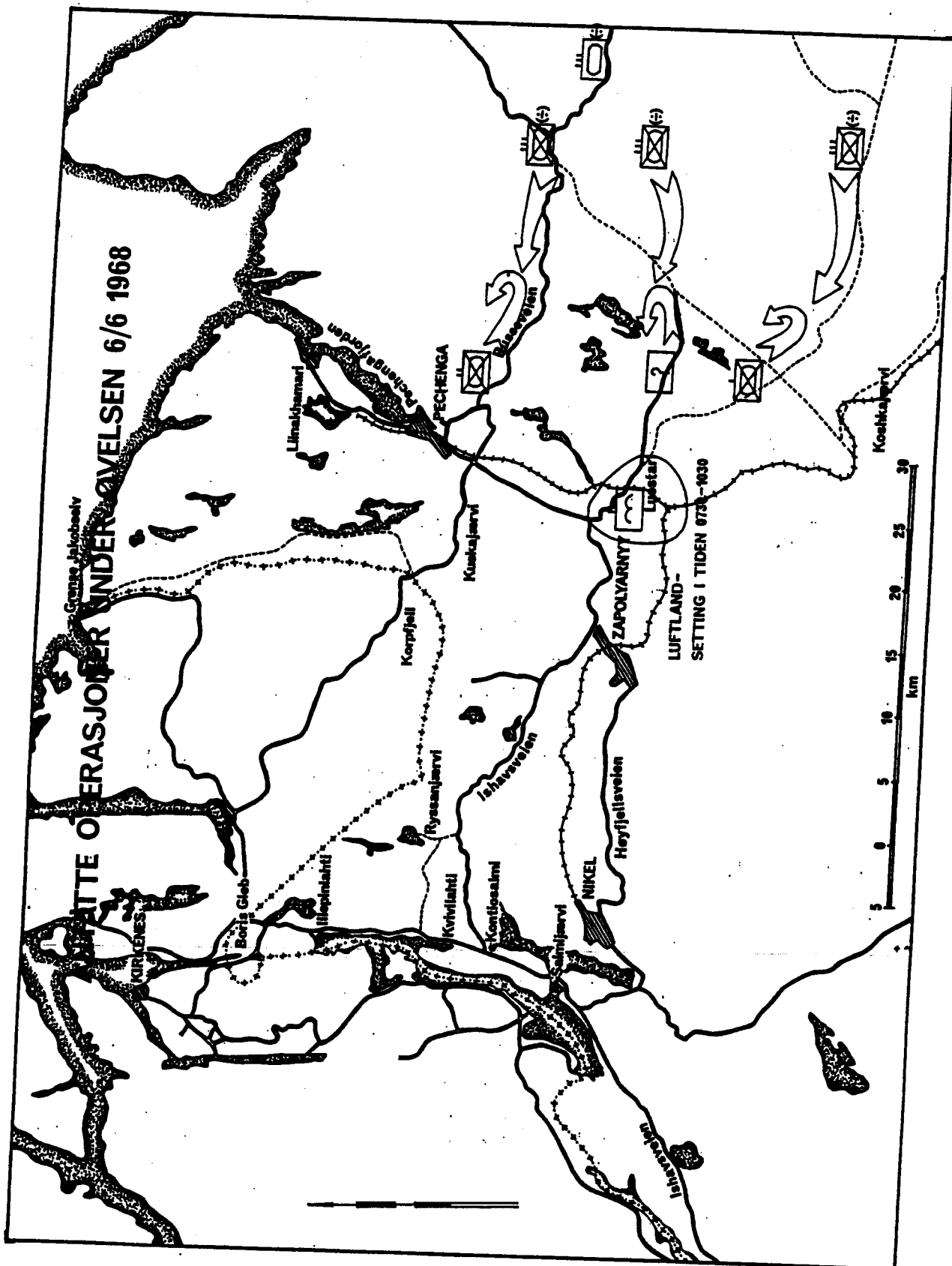
Øvrige deltagende styrker deltok på parti Øst og spilte egne styrker, som etter å ha blitt alarmert i sine garnisoner var trukket sammen i området øst Titovkadalen. Disse styrker skulle om morgenen 6 juni settes inn i et motangrep for å drive tilbake og ødelegge den inntrengende fiende.

Parti Øst iverksatte oppklaring både på bakken og i luften fra ca kl 0600. Rekognoseringsfly fra Monchegorskregimentet utførte i tiden 0600-1200 i alt ca 25 sorties. Fra kl 0730 utførte jagerbomberne lavangrep mot parti Vest's styrker. Flyene angrep vesentlig i formasjoner på 4 fly.

Frem til kl 1600 ble det gjennomført til sammen 40 lavangrepssorties. Det var imidlertid et opphold i disse operasjonene mellom 1100 og 1500 p g a dårlige værforhold i målområdet.

De to partier kom i kontakt ca kl 0800. Parti Vest forsøkte å trenge videre østover, men angrepet ble fanget opp av parti Øst som gikk til motangrep ca kl 1000.

I tiden 0830 - 1130 ble det luftlandsatt en antatt fallskjermbataljon antagelig i området ved Luostari flyplass, og således i ryggen på parti Vest's styrker.

Antatt gruppering og operasjoner under øvelsen 6 juni

Luftlandsettingen ble gjennomført med ca 30 fly (AN-12) fra Det militære transportflyvåpen (VTA) som kom sydfra over Murmashi og Fiskerhalvøya, der de dreide mot sydvest og kom inn over slippstedet i 1000-1300 ft (300-400 m) høyde. Minst 12 fly landet på flyplassen Koshkajärvi etter avsluttet operasjon.

Hensikten med operasjonen antas å ha vært å avskjære parti Vest's forsynings- og kommunikasjonslinjer, hindre fremføring av reserver m m.

Parti Øst's motoffensiv, som således antas satt inn som et forberedt angrep med full divisjons styrke støttet av jagerbombere og i samvirke med luftlandetropper landsatt bak fiendens linjer, synes å ha dannet høydepunktet i øvelsen.

Om ettermiddagen samme dag ble øvelsen enten avsluttet eller avbrutt. Fra ca kl 1700 var det ikke lenger noen indikasjoner på øvelsesmessig virksomhet.

Om ettermiddagen og kvelden 6 juni begynte meget overraskende sovjetiske hæravdelinger å rykke inn i området meget nær den norsk/sovjetiske grense. Den første indikasjonen på denne fase i utviklingen var en antatt rekognoseringsgruppe med 4 GAZ-69 (jeep), 1 BRDM pansret amfibie oppklaringsvogn og 2 lastebiler som kl 1505 rykket østfra og inn i Kontiosalmiområdet. Etter å ha oppholdt seg i dette området en kort stund, forsvant gruppen sydover.

Fra ca kl 2100 begynte sovjetiske hærstyrker å rykke inn i grenseområdet. Observasjonsforholdene var meget dårlige p g a sterkt snøvær, og en fikk ikke full oversikt over innrykkingen. Observasjonene tydet dog på at de sovjetiske avdelingene rykket frem på to akser, hhv Ishavsveien mot Ryssanjärvi, Kontiosalmi og Høyfjellsveien mot Níkelområdet. På hver av aksene rykket de frem med en stridsvognbataljon som fortropp, fulgt av motorisert infanteri og artilleri. Fortroppene rykket frem taktisk gruppert og utenfor vei.

I tiden 2333-2355 ble det hørt en voldsom ildgivning i området øst Kontiosalmi, i alt ca 340 skudd. Dette antas å ha vært markering av artilleriild.

7 juni: Store deler av 45. Mot infdiv grupperes og går i stilling i grenseområdet.

Sett fra norsk side var situasjonen natt til 7 juni meget uklar. Sikten var fortsatt dårlig, men spredte observasjoner av stridsvogner og andre stridskjøretøyer og sterk motordur i områdene meget nær grensen, tydet på at store sovjetiske styrker var på fremrykning mot grensen. Ca kl 0230 rykket et stridsvognkompani inn i Boris Gleb og gikk i stilling med front mot grensen.

Stridsvognkanonene ble dreiet frem og tilbake og pekte både mot Elevenes bro og observasjonsposten på Skoltefossnakken.

På dette tidspunkt var selve innrykkingen i grenseområdet i hovedtrekkene avsluttet. Da man i morgentimene fikk noe bedre oversikt over situasjonen, ble det klart at de sovjetiske styrkene i løpet av natten hadde besatt et område langs grensen fra veikrysset vest Nikel i syd til Ryssanjärvi i nord. Samtlige enheter var feltmessig gruppert og gikk i stilling med front mot vest. De sovjetiske fremste linjer var besatt av motorisert infanteri støttet av stridsvognavdelinger og artillerienheter. Utover formiddagen ble det i flere områder iverksatt feltarbeider, herunder utbedring av ildstillinger, løpegraver og dekningsrom. En del omgrupperinger ble også foretatt, men aktiviteten syntes forøvrig begrenset.

De sovjetiske styrkene gjorde intet for å skjule sitt nærvær i området, tvert imot fikk man inntrykk av at de gjorde sitt ytterste for å demonstrere sitt nærvær. Stridsvogner og artilleri ble gruppert i til dels åpne områder med godt innsyn fra norsk side. Stridsvognkjøretøylene beveget seg stadig frem og tilbake og bål røpet stillingene i mange områder.

Om ettermiddagen samme dag ca kl 1430, rykket nye sovjetiske enheter inn i grenseområdet vest Pechenga. En redusert stridsvognbataljon med 15 middelstunge stridsvogner rykket helt frem til sperregjerdet, ca 2 km fra grensen øst Korp fjell langs veien fra Kuskajärvi. På høyden på begge sider av veien noen få hundre meter lenger øst, gikk en motorisert infanteribataljon forsterket med artilleri i stilling.

På grunnlag av de observasjoner som ble gjort i løpet av 7 juni, syntes det klart at store deler av 45. Mot infdiv var deployert mot grensen i en sektor på ca 30 km fra Nikelområdet i syd til området Øst Korp fjell i nord med inntil 3 motoriserte infanteriregimenter i fremste linje.

Fremskutte elementer sto i områdene vest Kontiosalmi, Boris Gleb og øst Korp fjell, bare 1 - 2 km fra grensen.

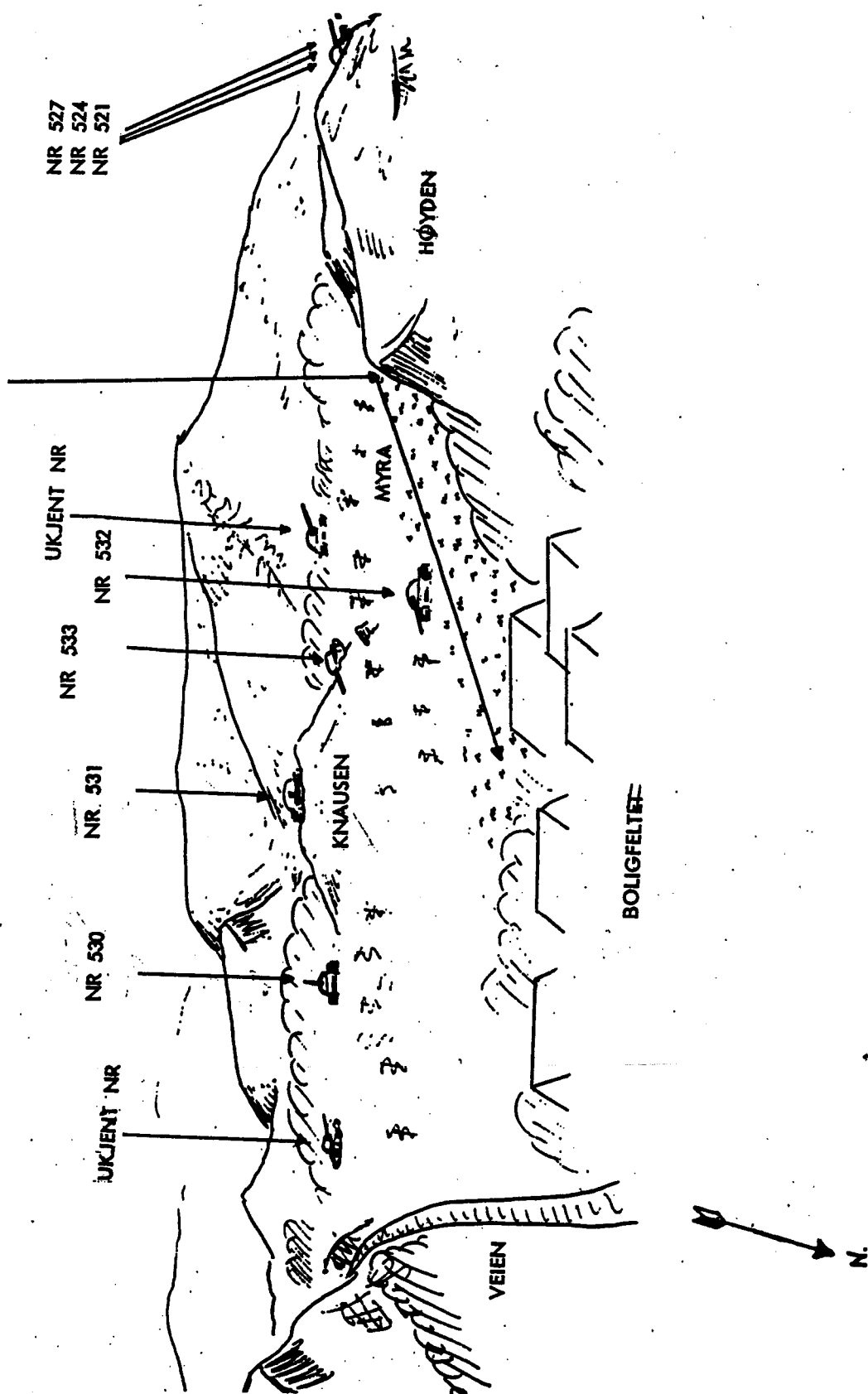
8 juni: Fortsatt etablering i grenseområdet. Antatt overføring av flere luftbårne tropper til nordvestre Kola.

Aktiviteten innen de sovjetiske troppene i grenseområdet syntes også 8 juni lav. En del forsyningstransporter frem til grenseområdet ble observert. Innen de fleste avdelinger var det fortsatt en del aktivitet med utbedring av stillinger, bygging av snøvoller i kamouflasjeøyemed o l. Noen spesiell øvelsesaktivitet ble ikke registrert.

I løpet av kvelden landet ca 60 fly (AN-12) fra Det militære transportflyvåpen på Koshkajärvi flyplass. Flyene kom sydfra

og det er grunn til å tro at det ble fløyet inn ytterligere fallskjermtropper. Antall fly tyder på at dette har vært resten av det fallskjermregimentet som deltok med en fallskjermbataljon i øvelsen 6 juni. (Ved luftlandsettingen 6 juni deltok ca 30 transportfly. Antall transportfly tilsammen 6 og 8 juni blir således ca 90. En regner med at det trengs 90 - 110 fly for å løfte ett fallskjermregiment).

En T-54 står fast
i myrø.

Gruppering av sovjetisk stridsvognkp i Boris Gleb-området
sett fra norsk OP ved Skafferhullet. Avstand 1 - 2 km.

I motsetning til 6 juni, synes transportflyene 8 juni å ha landet direkte på flyplassen.

En antar derfor at det ikke fant sted noen luftlandsetting på sistnevnte dato.

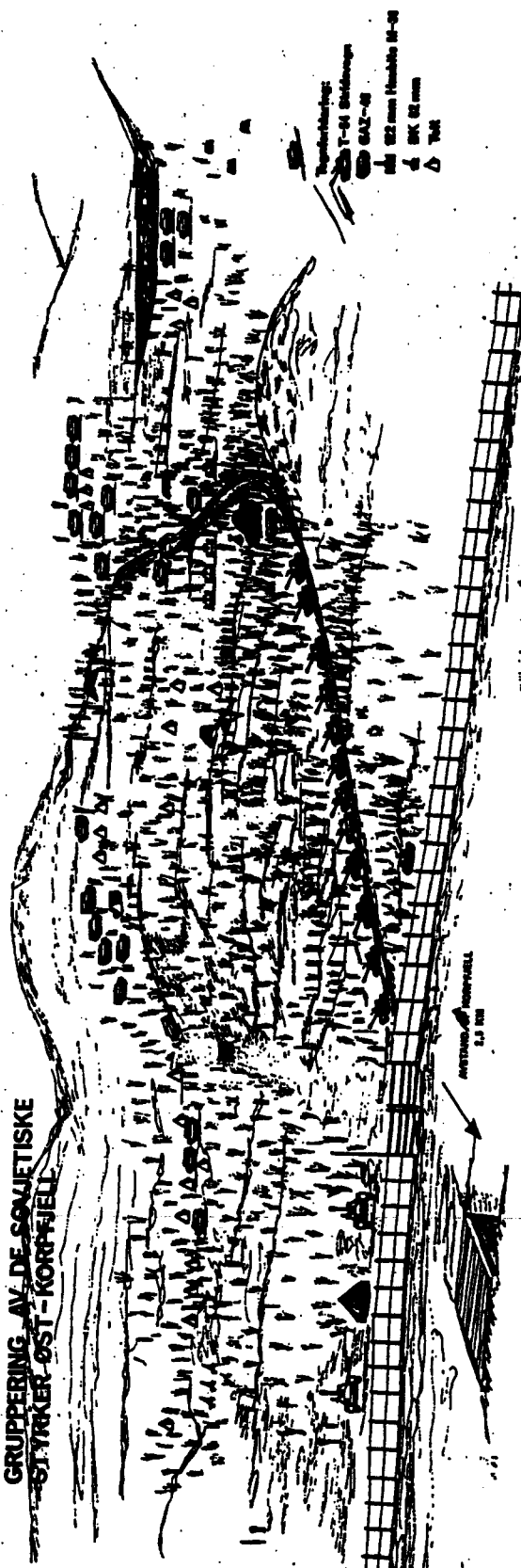
9 juni: Situasjonen i grenseområdet stort sett uforandret. Bevegelser i grenseområdet av en mot infbn. som antas ikke å ha tilhørt 45. Mot infdiv. -

Aktiviteten innen de sovjetiske styrker i grenseområdet var fortsatt liten. Det ble i løpet av natten og formiddagen hørt en rekke detonasjoner (ca 200) i Kontiosalmi-området.

Ca kl 1200 ble det i området Kontiosalmi observert en avdeling som tidligere ikke var sett i grenseområdet. En kolonne på 25 kjøretøyer,

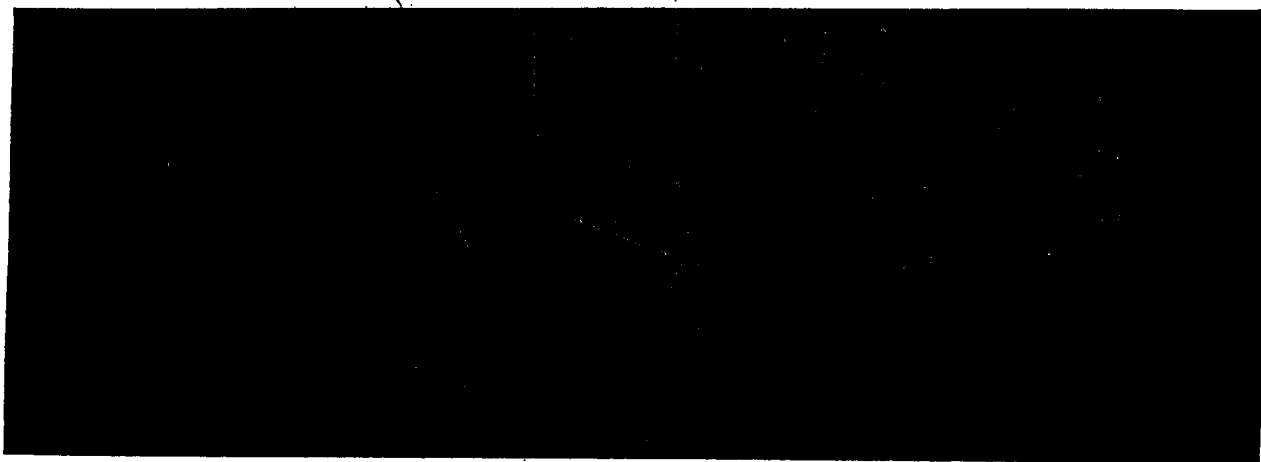
kom fra øst på Ishavsveien og kjørte nordover på veien til Boris Gleb. Styrken ble ca ½ time senere fulgt av nok en kolonne bestående av 4-GAZ-69 og 7 AT-L 152 mm felthaubits).

GRUPPERING AV DE SOVJETISKE
STYRKER ØST - KORPFJELL

Detaljert gruppering av de sovjetiske styrker øst Korpfjell
sett fra norsk OP på Korpfjell. Avstand 2.5 km.

Kjøretøysammenstillingen i de to kolonner viste at dette utvilsomt var en motorisert infanteribataljon forsterket med et artilleribatteri. De pansrede personellkjøretøyer (BTR-60pB) hadde avdelingsmerker på siden. Avdelingsmerket ble først bedømt til å være en rød fallskjerm med hvite snorer. Muligheten av at dette var en luftbåren avdeling syntes således nærliggende. Etter nærmere vurdering ble denne teori forkastet da avdelingsmerkene i en luftbåren divisjon består av hvit fallskjerm med ett hvitt fly på hver side. Pansrede personellkjøretøyer av typen BTR-60pB er videre aldri tidligere observert i sovjetiske luftbårne avdelinger. Merket antas derimot å ha vært det vanlige avdelingsmerket for motorisert infanteri med en rød fane over som er merket for garde mot infavdelinger.

Mot infkp med BTR-60pB under fremrykning

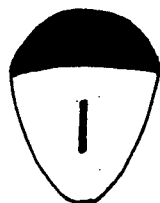
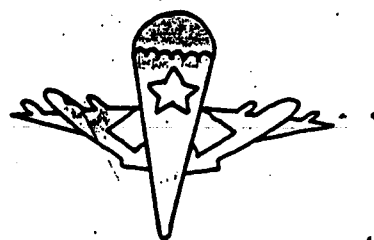

Fig 11. Avdelingsmerke for luftbårne tropper til høyre og garde-avdelinger til venstre. Under det observerte avdelingsmerke tegnet av observatøren.

Så vidt man kjenner til inngår det ingen gardeavdelinger i Petrozavodsk-arméen. Avdelingen må således være tilført fra de sydlige deler av Lenin-grad MD. Dette at avdelingen var oppsatt med BTR-60pB og ikke GAZ-48 som de andre mot infdiver som ble observert, forsterker denne teori.

Avdelingen kom frem til Boris Gleb kl 1430, snudde deretter og kjørte syd-
over. Den synes senere å ha sluttet seg til styrken i området ved Nikel-krysset.

10 juni: Styrkene begynner tilbaketrekningen fra grensen

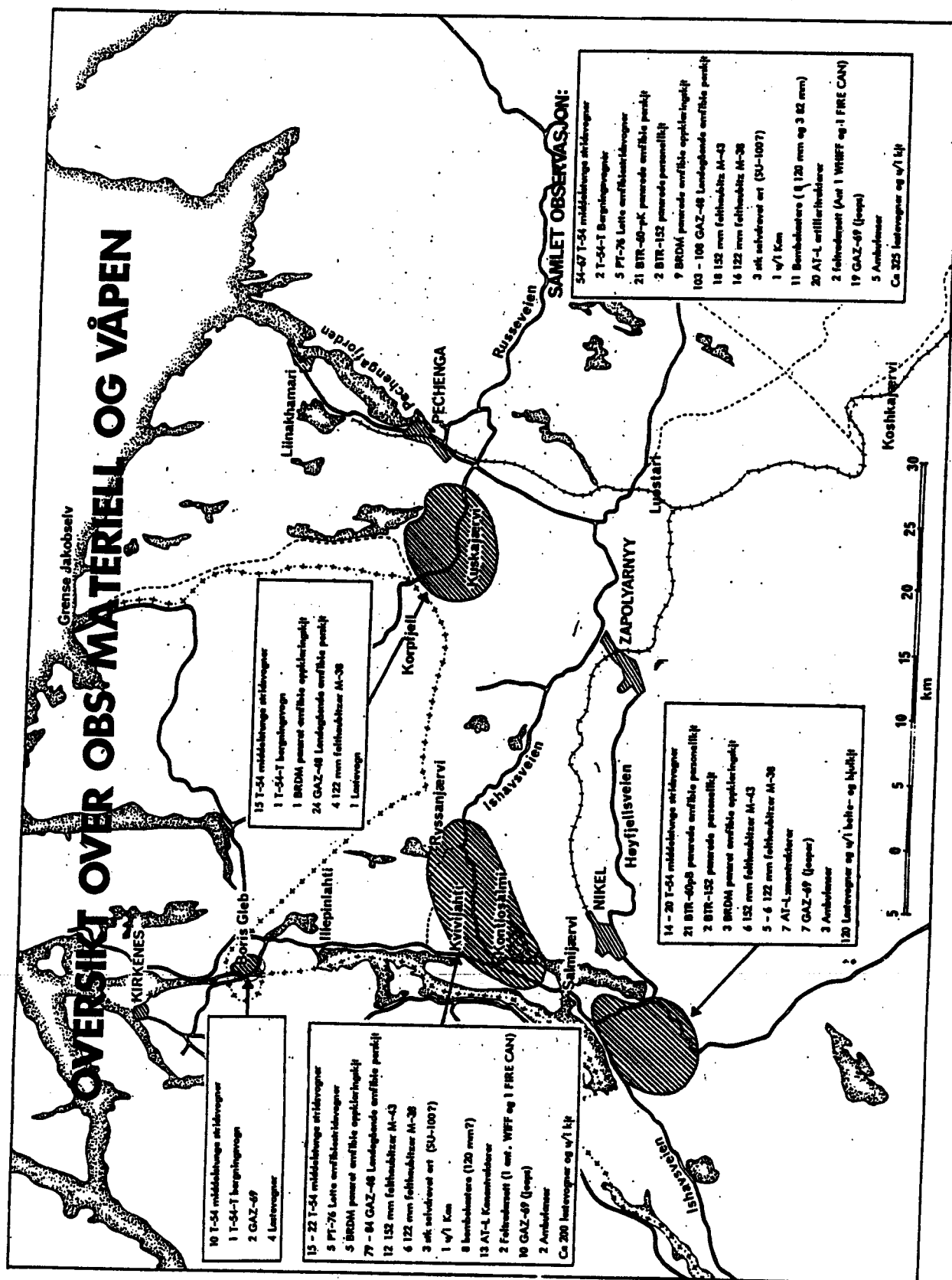
Om formiddagen ble det ikke observert noen spesiell virksomhet innen de sovjetiske styrkene. Om kvelden ca kl 1800 begynte så styrkene å trekke seg tilbake fra grenseområdet.

Uttrekningen startet i området øst Korpjell ca kl 1800. Ca kl 2400 var styrken fra dette området i sin helhet ute av sikt fra norsk side av grensen. Styrken i Kontiosalmi-området iverksatte forberedelser for uttrekning ca kl 2100. Herunder ble telt, revet og våpen kjørt ut av stilling. Kl 2330 kjørte 14 stridsvogner og 30 hjul- og beltekjøretøyer østover fra Nikel-krysset. Denne kolonnen ble ikke sett på høyfjellsveien.

11 juni: Tilbaketrekningen fra grensen blir fullført. Deltagende avdelingers flystyrker og staber rykker tilbake til sine fredsmessige garnisoner.

I løpet av natten til 11 juni trakk så hovedstyrken fra Nikel og Kontiosalmi-området seg ut. Uttrekningen virket meget velordnet og koordinert. Kjøretøyer og avdelinger ble samlet i samleområder og dirigert ut på veien i kolonner, passerte antagelig et kontrollpunkt i Kontiosalmi-området og ble dirigert østover Ishavsveien med et gjennomsnittlig opphold på 20-30 min mellom gruppene.

Kolonnene besto av fra noen få kjøretøyer opp til 60-70 kjøretøyer. Belte- og hjulkjøretøyer kjørte ofte i blandede kolonner. Dette tyder på at enhetene forlot området avdelingsvis. Det er dog intet som tyder på at avdelingene trakk seg tilbake taktisk gruppert, med ettertrygd e.l.

Materiell observert innen de sovjetiske styrker i grenseområdet i tiden 7-11 juni.

Hoveddelen av styrkene i Kontiosalmi og Nikel-området ble under tilbaketrekningen dirigert østover på Ishavsveien og bare mindre styrker synes å ha benyttet Høyfjellsveien. Dette kan ha hatt forbindelse med veienes beskaffenhets på dette tidspunkt.

Fra den norske observasjonsposten på Midtfjell ble det således meldt observert tilsammen 544 kjøretøyer på vei østover natt til 11 juni. Av disse var 33 identifisert som stridsvogner, 3 selvdrevne art skyts, 6 BRDM, 84 GAZ-48, 2 u/i amfibie kjøretøyer, 20 GAZ-69, 329 lastekjøretøyer, 17 busser, 3 tankbiler og 137 uidentifiserte kjøretøyer. Ca 230 kjøretøyer ble om formiddagen samme dag observert på vei østover langs Russeveien. Dette indikerer at enheter som ikke normalt er forlagt i Pechenga-/Luostariområdet ble dirigert direkte fra grensen og tilbake til sine fredsmessige forlegninger lenger øst.

I løpet av morgenen og formiddagen samme dag returnerte jagerbomberne fra Kilpijärvi og Malijärvi sydover.

Samtidig ankom tilsammen 20 transportfly fra Transportflyvåpenet sydfra og til de samme flyplasser. Disse returnerte sydover om ettermiddagen og må ses i sammenheng med tilbakeføringen av jagerbomberegimentet. Om formiddagen 11 juni returnerte også de fly fra Transportflyvåpenet som ankom til Koshkajärvi 8 juni.

12 juni: Fortsatt visse troppebevegelser på nordvestre Kola. Alle enheter antas å ha returnert til sine fredsmessige forlegninger i løpet av dagen.

Det ble 12 juni ikke observert hærenheter i grenseområdet. Lenger øst ble det registrert visse indikasjoner på troppebevegelser, men disse ble borte i løpet av dagen. Situasjonen syntes etter dette helt normalisert.

VURDERING AV AKTIVITETEN

Generelt

Aktiviteten slik den er beskrevet foran skiller seg klart ut fra det en har sett ved tidligere øvelser. I de senere år har ikke sovjetiske hærstyrker drevet øvelser vest for Pechengadalen, og det har tidligere aldri forekommet at en hel divisjon har beveget seg inn i det nære grenseområde.

Tidspunktet tilsier at aktiviteten neppe kan ha vært ledd i de vanlige sovjetiske øvelsesprogrammer. Etter at den nye vernepliktsloven ble gjort gjeldende fra 1. jan 68, er juni måned avsatt til administrative gjøremål og utdanning på lavere nivå. Dette henger sammen med at utskiftning av personell skal foregå i månedskiftet mai/juni.

Større feltmessige øvelser må således antas meget lite hensiktsmessig på nevnte tidspunkt.

Første del av juni var likeledes en periode med vårløsning og førefall i dette området. Dette måtte uten tvil skape problemer for operasjoner med store mekaniserte enheter, samtidig som skadene på veier og kommunikasjoner nødvendigvis måtte bli større enn normalt.

Aktiviteten faller i tid sammen med gjennomføringen av øvelse POLAR EXPRESS/POLAR ICE i Tromsområdet. Denne øvelsen var bekjentgjort lang tid før den ble iverksatt, og i sovjetisk presse ble det rettet en rekke meget skarpe angrep mot Norge og NATO i forbindelse med denne. Den ble betegnet som en truende NATO-oppmarsj på norsk jord og i umiddelbar nærhet av den sovjetiske grense.

Det er på bakgrunn av foranstående all grunn til å tro at den spesielle aktivitet på sovjetisk side hadde sammenheng med NATO-øvelsen.

Den sovjetiske aktiviteten synes klart å kunne inndeles i to adskilte faser: Fase 1 fra 3-6 juni og fase 2 fra 7-11 juni.

Fase 1 synes å ha vært en meget omfattende alarm- og beredskapsøvelse. Det forhold at de sovjetiske styrker synes alarmert bare noen få timer etter at det første fly med AMF-styrker landet på Bardufoss 3 juni ca kl 0500, viser at den sovjetiske hærledelse benyttet innflygingen av NATO-styrker som påskudd for å iverksette en beredskapsøvelse. Dette er på ingen måte uvanlig. I Sentralområdet har en flere ganger sett eksempler på at NATO-øvelser har utløst beredskap og øvelser på sovjetisk side. Dette til tross for at øvelsen har vært bekjentgjort lang tid i forveien og på ingen måte kan ha fortonet seg som noen trusel mot sovjetisk område. Siste eksempel på dette var iverksetting av øvelsen SWARTZER LØWE i Vest-Tyskland i sep 68. Selv om øvelsen ble gjennomført langt fra sovjetisk område, utløste den beredskap innen de sovjetiske styrker som stod i Tsjekkoslovakia.

Hensikten med aktiviteten i fase 1 synes å ha vært å gjennomføre en storstilet prøve på styrkenes kampberedskap under meget vanskelige forhold. NATO-øvelsen i Nord-Norge ble herunder høyst sannsynlig brukt som påskudd for å gi øvelsen et realistisk preg samtidig som den også ble brukt i propaganda-øyemed overfor deltagende styrker som bevis for NATOs aggressivitet og truende holdning overfor Sovjet-Unionen.

Det er lite trolig at grupperingen og oppholdet i grenseområdet under fase 2 har vært et ledd i beredskapsøvelsen. I en konfliktsituasjon vil sovjetiske styrker i samsvar med sine doktriner og taktiske direktiver opptre offensivt. Dette vil si at de fra et oppmarsjomsråde ute av sikt fra grensen uten opphold vil angripe mot norsk område. Skulle det i en beredskapssituasjon bli valgt en defensiv stillingsgang for å beskytte sovjetisk område, er det videre utenkelig at stillingene ble valgt helt fremme ved grensen med direkte innsyn på norsk side. Både gruppering og opptreden i stillingene tydet på at de sovjetiske styrkene søkte å vekke mest mulig oppmerksomhet. Aktiviteten synes å kunne bedømmes som en militærpolitisk demonstrasjon som var rettet mot POLAR EXPRESS og Norges medlemskap i NATO. Den kan også ha hatt andre motiveringer, f.eks som et ledd i propaganda rettet mot NATO innen egne styrker.

Oppmarsjen mot grensen kan også ha hatt som hensikt å vise den lokale befolkning at ved aggressjon utenfra vil området bli forsvart ved grensen og ikke som i 1941 bli overlatt til motstanderen.

Ledelse

Aktivitetens politiske karakter, særlig da i fase 2, gir grunn til å tro at den ble gjennomført etter direktiver fra den sentrale politiske og militære ledelse i Moskva. Indikasjoner tyder på at beredskapsøvelsen i fase 1 ble ledet av sjefen for Leningrad MD, mens den direkte ledelse av operasjonene på nordvestre Kola ble ivarettatt av en fremskutt kommandoplass fra 6. Armé i Petrozavodsk.

Omfang/deltagelse

Alarmmeldingen 3 juni synes å ha omfattet alle hæravdelinger i Leningrad MD. Det er også indikasjoner på at det i dagene som fulgte etter nevnte alarm, ble gjennomført en sivilforsvarsøvelse i sydlige deler av MDet. Dette tyder på at alle hærforband og muligens også sivilforsvaret, har spilt med i øvelsen. Hvorvidt virksomheten i de øvrige deler av MDen var begrenset til stabene, eller om det også ble foretatt utrykninger med troppestyrker er ikke klarlagt.

I operasjonene på nordvestre Kola deltok de hærstyrker som er stasjonert i området.

Herunder:

45. Mot infdiv i sin helhet

1 artilleriregiment fra Petrozavodskarméen (fast tildelt 45. Mot infdiv)

1 regiment taktiske rekognoseringsfly (stasjonert Monchegorsk)

I tillegg ble operasjonene støttet av et stort antall transportfly fra Transportflyvåpnet (inntil 3 reg) og det er sannsynlig at et mindre antall helikoptere deltok.

Fra enkelte kilder er det hevdet at også elementer av 341. Mot infdiv i Kandalaksha ble overført til nordvestre Kola under øvelsen. Dette anses dog som lite sannsynlig da det ikke ble registrert noen indikasjoner på dette under operasjonene, samtidig som at virksomheten innen hærstyrkene i Kandalaksha synes å ha vært normal i det aktuelle tidsrom.

I vedlegg 1 til rapporten er vist den antatte normale Order of Battle for hærstyrkene i Leningrad MD.

Det forhold at de sovjetiske styrkene som etter alle meldinger å dømme nettopp hadde iverksatt en større øvelse i området mellom Pechenga og Murmansk, plutselig dukker opp i området like ved grensen, skapte stor overraskelse på norsk side.

Man kan ikke se bort fra at den meget hurtige overgang fra felttjenesteøvelser og til oppmarsj mot grensen kan være gjennomført for å oppnå overraskelse. Beredskapsøvelsen i fase 1 kan likeledes være iverksatt for å klargjøre divisjonen under dekke av øvelsesvirksomhet i den hensikt overraskende å foreta oppmarsjen ved norskegrensen i fase 2. Bruk av øvelsesvirksomhet for å skjule sine egentlige hensikter har som kjent også vært et markant trekk i forberedelsene for invasjonen i Tsjekkoslovakia.

De dårlige observasjonsforholdene om kvelden 6 juni og natt til 7 juni, gjorde også sitt til å skape forvirring på norsk side. Da man begynte å få oversikt over situasjonen i grenseområdet 7 juni ca kl 0400, var allerede divisjonens hovedstyrke i fremste linje på plass ferdig gruppert. Øvelsen (fase 1) antas avbrutt ca kl 1700 6 juni. På mindre enn 12 timer hadde således de sovjetiske styrker klart å avvikle øvelsesaktiviteten, marsjere 60-80 km under meget vanskelige føre- og værforhold, og gruppere ut i feltmessig stillinger langs grensen. Dette sammen med at styrkene synes å ha marsjert taktisk gruppert og uten at en kunne registrere noen ledelse over radio, synes å ha vært en utmerket prestasjon som understreker de sovjetiske styrkers fleksibilitet og mobilitet.

Gruppering av hærstyrkene

LÆRDOM OG ERFARINGER

Order of Battle

Aktiviteten på Kola i tiden 3-11 juni 68 skapte ikke grunnlag for å endre tidligere bedømmelse av de sovjetiske forband og grupperingen av disse.

Observasjoner og registreringer som er beskrevet foran synes å bevise at det i Murmansk - Pechenga området står en fullt oppsatt motorisert infanteri-divisjon som tidligere antatt. Divisjonens oppsetting med personell og materiell viser at denne tilhører kategori I eller II og har således stridsklart status.

Beredskap innen de sovjetiske styrker

Reaksjonen på alarmen 3 juni viser at de sovjetiske styrker nær den norsk/sovjetiske grense holder en høy beredskap. Etter å være alarmert i sine fredsmessige garnisoner, var divisjonen ferdig sammendratt og stridsklar etter ca 2½ døgn. Innen samme tidsrom ble likeledes 1 regiment jagerbombere overført fra sydligere områder til Kola, slik at divisjonen også disponerte den nødvendige flystøtte.

En har tidligere på Kola sett utrykning til øvelser initiert ved en antatt beredskapsalarm, uten at overføring av jagerbombere er registrert. Dette kan tyde på at ved alarm/innføring av høyeste beredskapsgrad vil hærstyrkene bli trukket sammen i divisjonsforband i et uttatt beredskapsområde. Taktiske flystyrker vil antagelig primært disponeres sentralt ved beredskap og tildeling av jagerbombestøtte vil skje etter MD-sjefs bestemmelse avhengig av situasjonen i de forskjellige områder.

Operativstatus/stridsverdi

Det mest bemerkelsesverdige ved de operasjoner en observerte i juni, er de sovjetiske avdelingers store mobilitet og fleksibilitet. Avbrytelsen av øvelsen 6 juni og den meget hurtige oppmarsjen mot grensen, viser at avdelingene er i stand til meget raske forflytninger såvel på som utenfor vei. Slik mobilitet kan ikke bare tilskrives full motorisering og godt materiell. Meget effektiv ledelse og systematisk trening er en forutsetning. De sovjetiske hærstyrkers store fremrykningshastighet samt oppsiktsvekkende evne til å gjennomføre kompliserte operasjoner uten nevneverdige forberedelser, har som kjent også vært bemerkelsesverdig ved øvelser og operasjoner i Sentralområdet de senere år. Aktiviteten på Kola i juni synes å vise at trening og øvelser i dette området har den samme offensive karakter som ved forband lenger syd.

Dette at divisjonen øvet samvirke med jagerbombere og fallskjermstyrker, forsterket dette inntrykk. På minussiden kan det være grunn til å merke seg at selv om personellet i avdelingene virket robuste og feltvant, så synes det å være en mangel på formell disiplin som gav seg utslag i rot og uorden innen avdelingene.

Faktorer av varslingsmessig betydning

Det forhold at det under aktiviteten i juni faktisk ble foretatt en oppmarsj og fremrykning mot den norske grensen, det ble overført jagerbombere fra sydligere områder samt tilført tropper både landverts og gjennom luften, synes å tilsi at dette var en god prøve på vår evne til å varsle en virkelig trusel om angrep mot norsk område.

For å hindre at denne rapport skal føre til noen misforståelser på dette felt, vil en understreke følgende kjennsgjæringer:

Dette at beredskapsøvelsene 3 juni ble initiert av en alarm, kunne først fastslås da en så reaksjonene. Utrykking av avdelinger i Pechengaområdet østover langs Russeveien, kan når det er godt sikt ses fra grensen.

Sammendragning av 45. Mot infdiv kan gjennomføres såvel i øvelsesområdet mellom Pechenga og Murmansk som i selve Pechengadalen uten at dette visuelt kan observeres fra grensen. Veien fra Luostari og østover, samt jernbane fra samme sted, ligger dekket mot innsyn. Fra luften vil en dog muligens kunne kontrollere dette området fra norsk side av grensen.

De sovjetiske styrkene holdt nå som ved mange øvelser tidligere, full radio-taushet under sammendragning og klargjøringsfasen. Oppmarsj og fremrykning mot grensen vil således ikke bli røpet sambandsmessig.

Da de sovjetiske styrker rykket inn i selve grenseområdet om kvelden 6 juni samt natt til 7 juni, ble bare spredte glimt av styrkene observert av grense-vaktene. Først om morgenen 7 juni ble det klarlagt at store sovjetiske styrker var gruppert meget nær grensen. Da sovjetiske enheter er meget godt utstyrt og trent for operasjoner i mørket synes det klart at de ved dårlig sikt er i stand til å rykke helt frem til grensen uten å bli oppdaget. Bruk av passivt infrarødt utstyr fra norsk side kan muligens forhindre dette.

Lufthandsetningen av 1 fallskjermbataljon i Luostariområdet 6 juni ble ikke registrert på norsk side. Først ved gjennomgåelsen av foreliggende materiale etterpå har en klarlagt at denne operasjonen fant sted. Transportflyene som antas å ha fløyet inn resten av fallskjermregimentet 8 juni, ble derimot registrert umiddelbart, men først da flyene kom inn over Kola.

Overføring og gruppering av jagerfly på nordvestre Kola 4 og 5 juni ble registrert straks. En antar at det kan være vanskelig, men dog ikke helt umulig å skjule en slik overføring.

Det ble registrert en viss helikopteraktivitet under øvelsen 6 juni. Det har ikke vært mulig å fastslå om det ble overført helikoptere sydfra (13. Takt flyarmé) i forbindelse med aktiviteten.

Som omtalt foran ble det 8 juni i grenseområdet sett en motorisert infbn som antas overført til Kola fra sydlige deler av militærdistriktet. Denne avdeling antas overført med jernbane. Slike overføringer, selv av langt større enheter har en små eller ingen mulighet for å registrere før enhetene enten røper seg sambandsmessig eller blir observert fra grensen.

Organisasjon

De avdelinger som ble visuelt observert, herunder de motoriserte infanteriregimentene samt divisjonens artilleriregiment, synes i hovedtrekkene organisert etter vanlig sovjetisk KOP.

Noen av panservernoppsetningene synes å mangle. Det ble f eks observert relativt få PV-kanoner og ingen BRDM med styrte PV-raketter. (Snapper, Swatter, Sagger). En kan selvsagt ikke utelukke at disse enhetene kan ha deltatt uten at dette spesielle materiell ble observert. De styrte PV-raketter kan f eks ha vært montert på andre kjøretøyer, eksempelvis på GAZ-48.

På bakgrunn av den beskjedne pansertrusel som enhetene står overfor i dette området, samt panservernoppsetningens relativt dårlige mobilitet i landet, kan en ikke se bort fra at enkelte PV-avdelinger er tatt ut av organisasjonen. Øvrige støtte- og forsyningsavdelinger i divisjonen ble ikke observert. En har derfor ikke mulighet for å foreta noen vurdering av disse.

SLUTTBERMERKNINGER/KONKLUSJON

Det synes klart at den sovjetiske aktivitet på Kola i tiden 3-11 juni 68 hadde nær sammenheng med gjennomføringen av øvelse POLAR EXPRESS/POLAR ICE i Nord-Norge. Aktiviteten besto av 2 tydelige adskilte faser: Fase 1 i tiden 3-6 juni besto av en omfattende beredskapsøvelse, mens fase 2 som varte fra 6-11 juni var en demonstrasjon ved grensen mot Norge med en politisk målsetting.

Beredskapsøvelsen i fase 1 ble i hovedtrekkene gjennomført i det vanlige øvelsesområdet for 45. Mot inndiv fra 25-80 km fra grensen. Demonstrasjonen ved grensen i fase 2 ble gjennomført med 1 forsterket divisjon gruppert med front vestover og fremste linje meget nær grensen (enkelte steder bare 1-2 km).

Overføring og deltagelse av jagerbombere tilsvarer det en har sett ved flere større øvelser tidligere. Den store transportflystøtten skyldtes trolig det faktum at en del av jagerflyene opererte fra en bombeflyplass. Jagerbombene var fortsatt stasjonert på Kola under fase 2, men det ble ikke registrert noen form for øvelsesaktivitet under denne fase. Det foreligger ingen indikasjoner på at Ishavsflåten flyvåpen og jagerflyvåpnet deltok i noen fase av aktiviteten.

Det er tidligere ikke registrert overføring og innsetting av fallskjermstyrker under øvelser på Kola. Ved større hærøvelser i Sovjet-Unionen og WP-landene har en dog de siste år sett en systematisk bruk av luftlandsetninger med fly og helikoptere, og det er derfor grunn til å vente at dette aspekt heretter vil være inkludert i tilsvarende øvelser på Kola.

Observasjoner og registreringer i forbindelse med aktiviteten synes klart å bekrefte tidligere bedømmelse av hærstyrkene på nordvestre Kola til en motorisert infanteridivisjon av kategori I eller II. (Stridsklar).

Beredskapen innen de sovjetiske styrker på Kola er meget høy. Selv under meget vanskelige forhold kan således 45. Mot inndiv etter alarm være sammandratt og fullt stridsklar etter ca 2½ døgn. Overføring av nødvendig jagerbomberstøtte kan gjennomføres på ca 1 døgn.

Operasjonene i juni synes å vise at hæravdelingene i området har en høy stridsverdi. Særlig imponerende var enhetenes mobilitet både på og utenfor vei, samt den fleksibilitet som ble vist ved hurtig overgang fra en operasjon til en annen. Det er således grunn til å tro at avdelingene er spesialtrenet for angrepsoperasjoner under de geografiske og klimatiske forhold som eksisterer på Kola og i Nord-Norge.

Tilpassingen til arktiske forhold begrenser seg ikke til den utdannelsesmessige sektor. Observasjoner under fase 2 av aktiviteten viser at divisjonens motoriserte infanteribataljoner er oppsatt på spesielle amfibiske beltekjøretøyer (GAZ-48) som må antas å være særlig vel egnet til bruk i nordlige områder.

Dette betyr at divisjonens kampavdelinger generelt vil være langt mere mobile utenfor vei enn tidligere antatt. Selv under ekstreme vinterforhold vil således divisjonenes motoriserte infanteri- og stridsvognavdelinger effektivt kunne operere i veiløst lende. Det store antall hjulkjøretøyer i forsynings- og støtteenheter betyr dog at disse er langt mere veibundet.

Hovedinntrykket av de sovjetiske hærstyrker på Kola er således at disse er trent og utrustet for offensive operasjoner. Det forhold at styrkene øver samvirke med luftlandetropper synes å bekrefte dette, og den sterke utbygging av marineinfanteriet innen ISHAVSFLÅTEN de senere år peker i samme retning.

En vil ikke unnlate å påpeke de varslingsmessige problemer som er omtalt i rapporten (pkt 4 d). Slik forholdene er i dag, er det små muligheter for fra norsk side å registrere en oppmarsj og klargjøring for angrep over land fra Kola mot norsk område før angrepsstyrken kan observeres fra grensen. Den meget hurtige overgangen fra øvelse til oppmarsj mot grensen 6 juni, viser også at angrepsforberedelser effektivt kan skjules under dekke av øvelsesvirksomhet.